પરોક્ષ ખર્ચના હિસાબો

પરોક્ષ ખર્ચનો અર્થ

- પરોક્ષ ખર્ચ એટલે મજૂરી, માલસામાન અને સેવા પરનો એવો ખર્ચ જે આર્થિક રીતે કોઈ એક વેચાણપાત્ર પડતરના વિશિષ્ટ એકમ સાથે ઓળખી ન શકાય.

પરોક્ષ ખર્ચનું વર્ગીકરણ

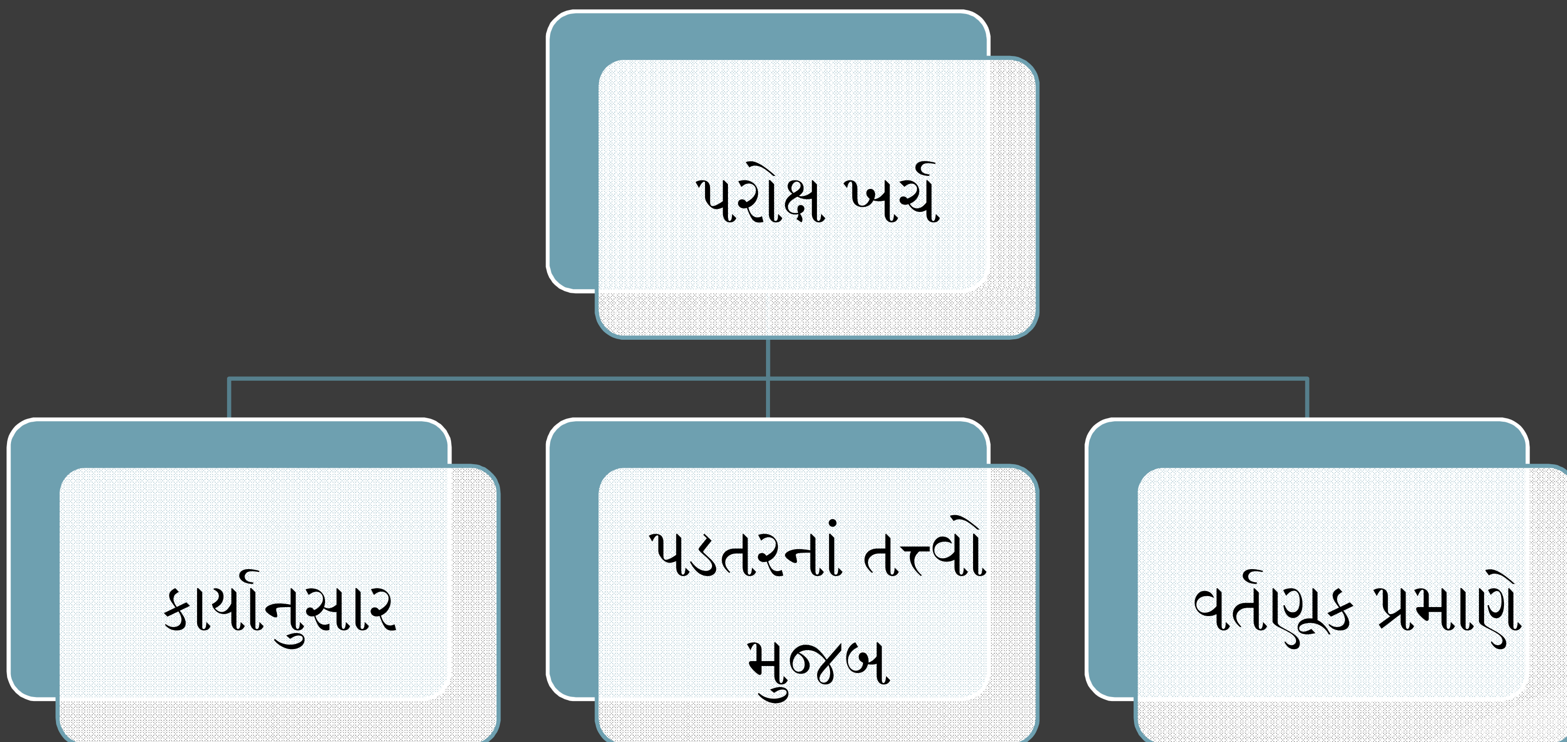

કાર્યાનુસાર વર્ગીકરણ

પરોક્ષ ખર્ચ	ઉદાહરણ
કારખાનાં પરોક્ષ ખર્ચ	કારખાનાં ભાડું અને વેરા, કારખાનાં કેન્ટીન અને કલ્યાણ ખર્ચ, વગેરે
વહીવટી પરોક્ષ ખર્ચ	ટેલીફોન, છપામણી અને સ્ટેશનરી ખર્ચ, વગેરે
વેચાણ અને વિતરણ ખર્ચ	જાહેરાત, વેચાણ ઓફિસ ખર્ચા , પૅકિંગ ખર્ચ, જાવકમાલ ગાડાભાડું, વગેરે

પડતરના તત્ત્વો મુજબ

પરોક્ષ ખર્ચ	ઉદાહરણ
પરોક્ષ માલસામાન	ઈંધણ, ઓઇલ, ગ્રીસ, લ્યુબ્રિકન્ટ વગેરે
પરોક્ષ મજૂરી	સુપરવાઈઝરનો પગાર , નિષ્ક્રિય સમયની મજૂરી, વગેરે
પરોક્ષ ખર્ચા	કેન્ટીન ખર્ચ, ઘસારો, વગેરે

વર્તણૂક પ્રમાણે વર્ગીકરણ

પરોક્ષ ખર્ચ	ઉદાહરણ
સ્થિર પરોક્ષ ખર્ચ	કારખાનાનું ભાડું અને વેરા , વીમા પ્રીમિયમ , મૂડી પર વ્યાજ, કાનૂની ખર્ચા
ચલિત પરોક્ષ ખર્ચ	સુપરવાઈઝર પગાર , નિષ્ક્રિય સમયની મજૂરી, વગેરે
અર્ધચલિત પરોક્ષ ખર્ચ	ઘસારો, સમારકામ અને મરામત

પરોક્ષ ખર્ચ વહેંચણીના તબક્કા

1
- ખર્ચાઓનું વર્ગીકરણ અને એકત્રીકરણ

2
- પરોક્ષ ખર્ચાઓની ખાતાવાર વહેંચણી અને ફાળવણી

3
- સેવા ખાતાઓના પરોક્ષ ખર્ચની પુન: ફાળવણી

4
- પરોક્ષ ખર્ચની વસૂલાત

પરોક્ષ ખર્ચનું એકત્રીકરણ

પરોક્ષ ખર્ચ એકત્રીકરણના સ્ત્રોત :

[a] ઈન્વોઈસ

[b] માલસામાન માંગણીપત્રક

[c] મજૂરી વિશ્લેષણ પત્રક

[d] આમનોંધ

પરોક્ષ ખર્ચાની વહેંચણી અને ફાળવણી

પરોક્ષ ખર્ચની વહેંચણી:

દરેક ઉત્પાદન ખાતાના તથા દરેક સેવા ખાતાના જે જે પરોક્ષ ખર્ચાઓ થયા હોય તે જે તે ખાતાને વહેંચી આપવામાં આવે છે.

પરોક્ષ ખર્ચની ફાળવણી:

સમગ્ર કારખાનાં માટે કરવામાં આવેલ ખર્ચાની અલગ અલગ ખાતામાં સમાન ધોરણે ફાળવણી કરવામાં આવે છે.

ફાળવણીના આધારો

પરોક્ષ ખર્ચ	આધારો
ભાડું અને વેરા	રોકેલ જગ્યા
વીજળી ખર્ચ	પોઈન્ટની સંખ્યા પ્રમાણે
વીમા પ્રીમિયમ, યંત્રોનો ઘસારો અને મરામત	મિલકતોની કિંમતના પ્રમાણમાં
પરોક્ષ મજૂરી, ESIમાં ફાળો, કામદાર વળતર , PFમાં ફાળો	સીધી મજૂરી
સામાન્ય ખર્ચા	સીધી મજૂરી
કેન્ટીન ખર્ચા., મજૂર કલ્યાણ., સુપરવાઈઝરનો પગાર, વગેરે	કામદારોની સંખ્યા
પાવર અને બળતણ	હોર્સ પાવર કે કિલોવોટ કલાકો
ટેક્નિકલ ડાઈરેક્ટરોની ફી અને કારખાના મેનેજરનો પગાર	આપેલ સમયના પ્રમાણમાં

સેવા વિભાગના ખર્ચની પુન: ફાળવણી

સેવા વિભાગ	આધાર
માલસંગ્રહ વિભાગ	માલસામાન માંગણીપત્રકની સંખ્યા અથવા ઈસ્યુ કરેલ માલસામાનનો જથ્થો / કિંમત
ખરીદ વિભાગ	ખરીદેલ માલસામગ્રીનો જથ્થો અથવા ખરીદી અંગેના ઓર્ડરની સંખ્યા
સમય નોંધણી વિભાગ	દરેક ખાતામાં કામ કરતાં કર્મચારીઓની સંખ્યાના પ્રમાણમાં
હિસાબી વિભાગ, કર્મચારી વિભાગ	કામદારોની સંખ્યા અથવા મજૂર ફેરબદલી દર
કેન્ટીન અને કલ્યાણ ખર્ચ	કર્મચારીઓની કુલ સંખ્યા અથવા કુલ મજૂરી

સેવા વિભાગના ખર્ચની પુન: ફાળવણી

સેવા વિભાગ	આધાર
સમારકામ અને નિભાવખર્ચ	આપેલ કામના કલાકો
તપાસ વિભાગ	ખરેખર લીધેલ કલાકોને આધારે અથવા યંત્રએ લીધેલ કલાકોને આધારે
પાવર હાઉસ	મીટર વપરાશ પ્રમાણે અથવા ઘન ફૂટ વિસ્તાર
ઓજાર વિભાગ	પ્રત્યક્ષ કામદાર કલાકો અથવા ઈસ્યુ કરેલ ઓજાર પ્રમાણે

પરોક્ષ ખર્ચની વસૂલાત

- ખાતાને ફાળવેલ શિરોપરી ખર્ચ તે ખાતામાં ઉત્પાદન થયેલ એકમો વચ્ચે સમાવવામાં આવે તેને વસૂલાત કહે છે.

પરોક્ષ ખર્ચની વસૂલાતની પદ્ધતિ

- 1. કારખાનાના પરોક્ષ ખર્ચની વસૂલાત

[a] માલસામાન ખર્ચ પર ટકા

[b] મજૂરી ખર્ચ પર ટકા

[c] પ્રાથમિક પડતર પર ટકા

[d] યાંત્રિક કલાક દર

[e] પ્રત્યક્ષ કામદાર કલાક દર

યાંત્રિક કલાક દર

- યાંત્રિક કલાક દર જો યંત્ર એક કલાક કામ કરે તો કેટલો કારખાનાં પરોક્ષ ખર્ચ ઉદ્ભવશે તે સૂચવશે.

- યાંત્રિક કલાક દર =

$$\frac{\text{ઉત્પાદન પરોક્ષ ખર્ચ}}{\text{યંત્ર કલાકો}}$$

યાંત્રિક કલાક દરની ગણતરી કરવાની પ્રક્રિયા:

1
- ઉત્પાદન વિભાગમાં કારખાનાં પરોક્ષ ખર્ચની ફાળવણી

2
- વિભાગનાં પરોક્ષ ખર્ચની યંત્ર દીઠ ફાળવણી

3
- યંત્રને લગતા પરોક્ષ ખર્ચનું સ્થિર અને ચલિત ખર્ચમાં વર્ગીકરણ

4
- યંત્રના કામનાં કલાકોનો અંદાજ

5
- યંત્રને લગતા પરોક્ષ ખર્ચને યંત્રના કામનાં કલાકો વડે ભાગવાથી યાંત્રિક કલાક દર મળે છે.

યાંત્રિક કલાક દરના ફાયદા

- પરોક્ષ ખર્ચ વસૂલાતની ચોક્કસ પદ્ધતિ.
- સમય પરિબળને મહત્વ.
- યંત્ર દ્વારા ઉત્પાદન થાય ત્યાં પરોક્ષ ખર્ચ વસૂલાતની યોગ્ય પદ્ધતિ.
- નિષ્ક્રિય યંત્રની પડતર સહેલાઈથી ગણી શકાય.

મર્યાદા

- ફક્ત એવા જ પડતર કેન્દ્રમાં ઉપયોગી છે કે જ્યાં યંત્ર દ્વારા કામ થાય છે.
- યંત્ર કલાકનો ખોટો અંદાજ ગેરમાર્ગે દોરી શકે છે.
- યંત્ર દ્વારા લીધેલ સમયની નોંધ રાખવાની હોવાથી કારકૂની ખર્ચમાં વધારો.

પ્રત્યક્ષ કામદાર કલાક દર

- કુલ પરોક્ષ ખર્ચને કુલ પ્રત્યક્ષ કામદાર કલાક વડે ભાગવાથી પ્રત્યક્ષ કામદાર કલાક દર મળે છે.

- પ્રત્યક્ષ કામદાર કલાક =

$$\frac{\text{ઉત્પાદન પરોક્ષ ખર્ચ}}{\text{પ્રત્યક્ષ કામદાર કલાક}}$$

કામદાર કલાક દરના ફાયદા

- સમય પરિબળને વધુ મહત્વ.
- મોટા ભાગે સંતોષકારક પરિણામ આપે છે.
- મજૂરી ચૂકવણી પદ્ધતિમાં ફેરફારથી અસર થતી નથી.

પ્રત્યક્ષ કામદાર કલાક દરની મર્યાદા :

- દરેક કાર્ય પર દરેક કામદારે આપેલ સમયની નોંધ રાખવી પડે જેથી કારકૂની કામ વધે છે.
- કામદાર સિવાય અન્ય કોઈ પરિબળ ધ્યાનમાં લેવામાં આવતાં નથી.

- 2. વહીવટી પરોક્ષ ખર્ચની વસૂલાત

[a] કારખાનાં પડતર પર ટકા

[b] વેચાણ પર ટકા

[c] રૂપાંતર પડતર પર ટકા

[d] કારખાનાં ખર્ચમાં સમાવેશ

- 3. વેચાણ-વિતરણ ખર્ચની વસૂલાત

[a] વેચેલ એકમદીઠ અમુક રૂ લેખે

[b] વેચાણકિંમત પર ટકા

[c] કારખાનાં પડતર પર ટકા

પરોક્ષ ખર્ચની કમ-વસૂલાત અને અધિક વસૂલાત

- જ્યારે વસૂલ કરેલ પરોક્ષ ખર્ચની રકમ ખરેખર ચૂકવેલ ખર્ચની રકમ કરતાં ઓછી હોય છે તો તેને કમ-વસૂલાત કહેવાય છે .

- જ્યારે વસૂલ કરેલ પરોક્ષ ખર્ચની રકમ ખરેખર ચૂકવેલ ખર્ચની રકમ કરતાં વધુ હોય છે તો તેને અધિક વસૂલાત કહેવાય છે.

કમ વસૂલાત અને અધિક વસૂલાતના કારણો:

- પરોક્ષ ખર્ચનો ખોટો અંદાજ
- ઉત્પાદનના જથ્થાનો ખોટો અંદાજ
- કેટલાક ઉદ્યોગમાં પરોક્ષ ખર્ચનો મૌસમી ફેરફાર
- ઉત્પાદન ક્ષમતા અને ઉત્પાદન પદ્ધતિમાં આકસ્મિક ફેરફાર